

Master's Thesis
2007-2008

**Negatief opvoedgedrag van vaders als mediërende
factor in de relatie tussen vaderlijke stress en
externaliserend gedrag en de verschillen tussen
jongens en meisjes in deze relaties**

Naam: T.D.L. Verbeek
Studentnummer: 3128555
Thesisbegeleider: Dr. Peter Prinzie en Amaranta de Haan
Tweede beoordelaar: Dr. A.H.A. Reijntjes

NEGATIEF OPVOEDGEDRAG VAN VADERS ALS MEDIERENDE FACTOR IN DE RELATIE TUSSEN VADERLIJKE STRESS EN EXTERNALISEREND GEDRAG EN DE VERSCHILLEN TUSSEN JONGENS EN MEISJES IN DEZE RELATIES

TAMARA D.L. VERBEEK (3128555)

Student orthopedagogiek Universiteit Utrecht

Abstract

Background: A lot of research is done about the relationships between negative parenting behavior and externalizing behavior problems of adolescents and between parental stress and externalizing behavior problems. **Aim:** To examine whether negative parenting is a mediating factor in the relationship between paternal stress and externalizing behavior problems and the differences between boys and girls using a proportional stratified sample of 468 nonclinical school-aged children. Research includes only fathers due to little empirical research that includes fathers. **Results:** Results of analyses for mediated moderation shows that that negative parenting mediates the relationship between parental stress and externalizing problem behavior. This is a partially mediation because direct effects are also significant. Moreover, the associations appear to be similar for boys and girls. **Conclusion:** This research gives a clearer insight on de question why children of stressed parents show more externalizing problem behavior. Parental stress and negative parenting must be attended to in the approach of and treatment of externalizing behavior.

Keywords: negative parenting behavior, paternal stress, externalizing

INLEIDING

Theorieën over de socialisatie van kinderen en adolescenten kunnen geïnclassificeerd worden in twee benaderingen (Stice & Barrera, 1995). De eerste benadering is de benadering die pretendeert dat opvoedingsgedrag de ontwikkeling van het kind beïnvloedt en de tweede benadering ziet socialisatie als een transactioneel proces, waar opvoeding invloed heeft op de ontwikkeling van het kind en het gedrag van het kind invloed heeft het opvoedingsgedrag. Dit onderzoek focust op de invloed van opvoeden op het gedrag van het kind om meer inzicht te krijgen in het opvoeden van vaders.

Relaties tussen opvoedgedrag en externaliserend gedrag

In studies naar predictoren van opvoeding is externaliserend gedrag het meest frequent onderzocht probleemgedrag bij kinderen (Rothbaum & Weisz, 1994). Vele theorieën over de socialisatie van een kind tonen een sterke associatie aan tussen opvoeden en externaliserend gedrag van een kind (Rothbaum & Weisz, 1994). In veel onderzoek is reeds gebleken, dat opvoedingsgedrag de sterkste voorspeller van externaliserend gedrag is (Shaw & Bell, 1993). Er bestaan twee belangrijke aanvullende theorieën die dit effect van opvoedingsgedrag op externaliserend gedrag duidelijk schetsen, beide gebaseerd op de aanname dat externaliserend gedrag van het kind een sociale aanpassing is aan de directe omgeving (Prinz, Onghena, Hellinckx, Grietens, Ghesquiere, & Colpin, 2003). Het gaat hier om een microtheorie en een macrotheorie. De microtheorie is gebaseerd op operante conditionering. Deze theorie stelt dat een kind bepaalde sociale responsen leert door negatieve bekrachtiging van ouders. Deze responsen leren het kind om in sociale situaties adequaat te reageren of juist niet. De macrotheorie stelt dat de invloed van contextuele variabelen (sociale beperkingen, scheiding, ouderlijke stress, depressie onder ouders, antisociaal gedrag bij ouders) en karaktereigenschappen van het kind op de aanpassing van een kind wordt gemedieerd door de invloed van opvoedingsgedrag (Patterson, Reid, & Dishion, 1992). Onderzoeken laten allen zien dat een hogere mate van hard, negatief en inconsequent opvoedgedrag positief geassocieerd wordt met een hogere mate van probleemgedrag bij kinderen en adolescenten (Maccoby & Martin, 1983; Patterson et al., 1992). De verklaring die hiervoor wordt gegeven, is dat hard, deficiënt en minder optimaal (meer oudergecentreerd) opvoedgedrag een kind vele kansen geeft om agressieve benaderingen te leren voor sociale relaties door operante conditionering en modelleren (Dodge, Price, Bachorowski, & Newman, 1990; Patterson et al., 1992). Meer specifiek, ouders die zich afwijzend opstellen en zich niet responsief gedragen, verhogen de kans dat hun kinderen leren dat sociaal onacceptabel gedrag, zoals externaliserend gedrag, de 'normale' reactie is (Rothbaum & Weisz, 1994).

Stress die ouders bij de opvoeding ervaren, is ook een unieke voorspeller van de aanpassing en ontwikkeling van hun kinderen (Deater-Deckard, 1998). Verder is stress, die direct gerelateerd is aan het ouderschap, sterker gerelateerd aan het opvoedgedrag van ouders en de aanpassing van het kind dan meer algemene stressvolle levensgebeurtenissen en omstandigheden (Creasy & Reese, 1996; Quittner, Glueckauf, & Jackson, 1990).

Relaties tussen stress van ouders, en het opvoedgedrag en stress van ouders en het externaliserend gedrag van kinderen.

Ouderlijke stress kan gedefinieerd worden als de aversieve psychologische reactie op de eisen van het ouderschap en wordt door ouders ervaren als negatieve gevoelens van ouders ten opzichte van henzelf en van het kind of de kinderen (Deater-Deckard, 1998). Het is belangrijk om meer inzicht te krijgen in ouderlijke stress en de factoren die hiermee geassocieerd zijn, omdat ouderlijke stress een voorspeller is van disfunctioneel opvoedgedrag, wat op zijn beurt geassocieerd wordt met probleemgedrag bij kinderen (Morgan, Robinson, & Aldridge, 2002). De relatie tussen ouderlijke stress en negatief opvoedgedrag is uitvoerig besproken in de literatuur (Morgan et al., 2002). Theorieën over de determinanten van opvoedingsgedrag gaan meestal over de aanname (expliciet of impliciet) dat de psychologische stressreactie zich manifesteert in deficiënt of minder optimaal opvoedingsgedrag (Abidin, 1992). Een verscheidenheid aan negatieve gevolgen zijn geassocieerd met ouderlijke stress, onder andere verhoogde gedragsproblemen en een meer negatieve of minder betrokken opvoedingshandelen (Crnic, Gaze, & Hoffmann, 2005). Crnic en Low (2002; zoals gevonden in Crnic et al., 2005) geven dan ook aan dat diverse benaderingen om ouderlijke stress te begrijpen, verschillende associaties met negatieve opvoedingsattitude, welzijn van de ouders, als mede negatief opvoedingsgedrag hebben aangetoond. Ouders die meer ouderlijke stress rapporteren zijn namelijk meer autoritair, meer negatief in de interacties met hun kind en minder betrokken (Belsky, Woodworth, & Crnic, 1996b). Dit komt omdat gestreste ouders vaker minder kindgericht opvoedgedrag vertonen en daarvoor in de plaats vertrouwen op reactief oudergericht gedrag. Ook wordt ouderlijke stress geassocieerd met negatieve gevolgen voor kinderen met name onveilige gehechtheid en gedragsproblemen (Cummings, Davies, & Campbell, 2000; zoals gevonden in Crnic et al., 2005). Alhoewel het bewijs sterk is voor de associatie tussen ouderlijke stress en externaliserend probleemgedrag van kinderen, is het de vraag of negatief opvoeden de relatie tussen ouderlijke stress en externaliserend probleemgedrag voor een deel verklaard door mediatie.

De mediërende rol van negatief opvoeden in de relatie tussen ouderlijke stress en externaliserend probleemgedrag

Eerder onderzoek heeft een relatie tussen ouderlijke stress en opvoedgedrag (Briggs-Gowan Carter, Skuban, & Horwitz, 2001; Pinderhughes, Dodge, Bates, Pettit, & Zelli, 2000; Rodgers, 1998; Quittner et al., 1990) en tussen opvoedgedrag en de aanpassing van het kind vastgesteld (Deater-Deckard, 1998). Doordat deze relaties zijn aangetoond en het lijkt dat

opvoedgedrag de schakel is in de relatie tussen ouderlijke stress en aanpassing van het kind bestaat er de aanname dat opvoedgedrag de relatie tussen ouderlijke stress en de aanpassing van het kind mediëert. Met andere woorden stress van ouders zou resulteren in negatief opvoedgedrag en het negatieve opvoedgedrag zou op zijn beurt resulteren in meer probleemgedrag bij kinderen. Als het gaat om de sociale competentie van een kind wordt er dan ook aangenomen dat stresservaring van ouders het opvoedingshandelen verstoort. Deze verstoring kan ervoor zorgen dat ouders het gedrag en emoties van het kind niet meer helpen te reguleren (Masten & Coatsworth, 1998).

Verrassend genoeg bestaat er weinig onderzoek dat deze hypothese expliciet onderzocht heeft. Twee onderzoeken (Deater-Deckard & Scarr, 1996; Jackson, 2000) die alle drie de componenten, ouderlijke stress, negatief opvoeden en externaliserend gedrag, hebben gemeten vonden een positieve relatie tussen negatief ouder gedrag en een hogere mate van ouderlijke stress en meer gedragsproblemen bij kinderen. Het onderzoek van Deater-Deckard en Scarr (1996) betrof een groot onderzoek over tweeverdieners met jonge kinderen. De resultaten van dit onderzoek gaven ook aan dat bij ongelukkige vaders de relatie tussen ouderlijke stress en gedrag van het kind gemediëerd wordt door straffend disciplineren. Dit geeft bewijs voor de mediërende rol van negatief opvoeden. Verder vonden Downey en Coyne (1990) dat de impact van depressieve moeders op de aanpassing van een kind gemediëerd wordt door opvoedgedrag van moeders. Het lijkt dat de hypothese wat betreft de mediatie van negatief opvoeden, onder risico ouders, gegrond is gezien het bewijs voor de mediërende rol van opvoedgedrag, maar deze hypothese is niet onderzocht in niet-klinische groepen en niet bij vaders.

Onderzoek bij vaders

De traditionele rol van vaders is die van broodwinner en van 'tuchtmeester'. Een alternatieve rol omvat meer verzorgend en expressief gedrag. De aandacht is dan ook recentelijk gericht op de 'nieuwe vader' (Harris & Morgan, 1991). De nieuwe vader is een vader die de traditionele rol van broodwinner en tuchtmeester voorbij is gegaan en deelt nu meer gelijkheid in alle aspecten van de opvoeding. In eerdere onderzoeken wordt de moeder vooral als meest invloedrijk gezien wat de opvoeding betreft en worden alleen de moeders bij onderzoek betrokken. Toch zijn er verschillende redenen om te verwachten dat vaders daadwerkelijk invloed hebben bij de opvoeding en het gedrag van hun kind. Rothbaum en Weisz (1994) stellen dat er verschillende redenen zijn om te verwachten dat vaders een grote invloed hebben op het externaliserende gedrag van hun kinderen. Ten eerste spelen vaders een

prominente rol in de disciplinaire interacties. Ten tweede vertonen volwassen mannen meer externaliserend gedrag dan volwassen vrouwen en modelleren speelt een belangrijke rol in het leren van externaliserend gedrag. Ten derde wordt de afwezigheid van de vader geassocieerd met een hogere mate van adolescent probleem gedrag (Mason, Cauce, Gonzales, & Hiraga, 1994). In het algemeen wordt er aanvaard dat de ervaring en het omgaan met een kind met externaliserend gedrag anders is voor vaders en voor moeders, toch heeft het merendeel van de onderzoeken vaders hebben genegeerd en de focus hebben gelegd bij moeders (Morgan et al., 2002; Phares 1993). Het is dus van belang dat er meer empirisch onderzoek komt waarbij vaders worden betrokken.

Verschillen tussen jongens en meisjes

Achenbach, Verhulst, Van der Ende en Koot (1991, 1992) hebben dan aangetoond dat jongens over het algemeen meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes. Er is weinig onderzoek gedaan naar meisjes met externaliserend gedrag, terwijl meisjes ook externaliserend gedrag vertonen. Een verklaring voor meer externaliserend gedrag gevonden bij jongens dan bij meisjes kan zijn dat de vormen van agressie die gemeten zijn in eerder onderzoek meer passend zijn voor jongens dan voor meisjes. Als dit het geval is tonen meisjes dus unieke vormen van agressie, vormen die niet zijn gemeten in eerdere onderzoeken (Crick & Grotpeter, 1995). Onderzoek heeft aangetoond dat jongens bijvoorbeeld anderen pijn doen door fysiek en verbale agressie (Crick & Grotpeter, 1995). Deze gedragingen laten meisjes niet zien. In tegenstelling tot jongens, zullen meisjes de focus leggen op relationele kwesties in sociale interacties. Meisjes zullen dan ook relationele agressie vertonen. Het gaat dan onder andere om verbreken van vriendschappen, mensen kwetsen en roddels verspreiden (Crick & Grotpeter, 1995). De hogere algemene score op externaliserend gedrag voor jongens heeft nog een andere mogelijke verklaring. Jongens hebben mogelijk meer genetische aanleg dan meisjes om met externaliserend gedrag te reageren op stress (Maccoby & Martin, 1983; Rutter, 1991). De aanname dat jongens meer externaliserend gedrag vertonen dan meisjes is dus gebaseerd op de vormen van agressie passend voor jongens en niet voor meisjes en wil dus niet stellen dat meisjes geen externaliserend gedrag vertonen.

Er wordt gesuggereerd dat er verschillen bestaan in de relatie opvoeding en externaliserend gedrag tussen jongens en meisjes. Onderzoek van Rothbaum en Weisz (1994) heeft aangetoond dat de relaties tussen opvoeding en externaliserend gedrag sterker zijn voor jongens dan voor meisjes, maar dit geldt alleen voor onderzoeken bij preadolescenten en wanneer alleen de moeder betrokken is in het onderzoek. Er is ook bewijs dat ouders anders

reageren op het gedrag van jongens en meisjes (Lytton & Romney, 1991). Het is namelijk zo dat moeders meer negatief reageren op externaliserend gedrag van jongens dan dat van meisjes (Rothbaum & Weisz, 1994). Criss, Pettit, Bates, Dodge en Lapp (2002) toonden bijvoorbeeld aan dat moeders harder optreden bij jongens dan bij meisjes. Een van de mogelijke verklaringen is dat meisjes op jonge leeftijd sneller ontwikkelen dan jongens (Halpern, 1992). Een snellere taalverwerving en het sneller ontwikkelen van zelfcontrole kan ervoor zorgen dat ouders het opvoeden van meisjes gemakkelijker vinden. Geslachtsverschillen kunnen ook verklaard worden door verschillen in interactiepatronen bij jongens en meisjes (Prinz, 2004). In interacties met leeftijdgenoten gebruiken jongens meer fysieke kracht dan meisjes. Groepen van jongens die met elkaar omgaan zijn meer gericht op competitie en hiërarchie (Leaper 1991). Meisjes zijn coöperatiever, uiten tegenwerpingen vaker verbaal, en lossen problemen eerder op door te onderhandelen wat de escalatie van conflicten voorkomt (Eisenberg, Fabes, Nyman, Bernzweig, & Pinuelas, 1994). Een ander mogelijke verklaring is dat volwassenen vaak op een andere manier omgaan met jongens en meisjes, wat eveneens kan bijdragen tot verschillen in agressief gedrag (Keenan & Shaw, 1994). Door het bekrachtigen van stereotiepe gedragingen ontwikkelen meisjes meer internaliserend probleemgedrag (Lytton & Romney, 1991). Volgens Eccles, Jacobs en Harold (1990) stimuleren ouders hun kinderen in seksetypische spelletjes. Harris en Morgan (1991) hebben aangetoond dat vaders meer aandacht besteden aan jongens dan aan meisjes en dat vaders meer actief bij de opvoeding zijn betrokken als er een jongen in het gezin zit. Vaders zijn ook meer bezorgd over en strenger op het gedrag hun zonen dan voor hun dochters (Eisenberg, Fabes, Shepard, Guthrie, Murphy, & Reiser, 1999) Al deze argumenten kunnen bijdragen aan de verschillen in reactie van jongens en meisjes op opvoeding. Deater-Deckard en Dodge (1997) hebben aangetoond dat het effect van hard disciplineren door ouders op de ontwikkeling van agressief gedrag bij het kind, afhangt van de gelijkheid van het geslacht van ouder en kind. Als ouder en kind hetzelfde geslacht hebben is het effect groot. Met andere woorden als er gedisciplineerd wordt door een ouder met hetzelfde geslacht als het kind, heeft dit een meer dramatische invloed op het kind.

Er is veel onderzoek gedaan naar de relaties tussen ouderlijke stress en externaliserend gedrag, tussen ouderlijke stress en negatief opvoeden en tussen negatief opvoeden en externaliserend gedrag. Er bestaat een hypothese dat negatief opvoedingsgedrag een mediator is in de relatie tussen ouderlijke stress en externaliserend gedrag. Verrassend genoeg is er weinig onderzoek dat deze aanname expliciet en empirisch heeft onderzocht (Deater-Deckard,

1998). In empirische onderzoeken over opvoeden hebben maar weinig onderzoeken zich op vaders gericht, terwijl vaders wel degelijk invloed hebben op externaliserend gedrag van een kind. Daarom zal in dit onderzoek de focus liggen op vaders van adolescenten. In de literatuur worden verschillen aangegeven tussen jongens en meisjes wat betreft de opvoeding en externaliserend gedrag. Omdat uit eerder onderzoek is gebleken dat er mogelijke verschillen bestaan tussen jongens en meisjes zal er in dit onderzoek ook aandacht worden besteed aan deze mogelijke verschillen. De volgende algemene vraagstelling wordt beantwoord: ‘Wordt de relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag gemedieerd door negatief opvoeden van vaders en zijn er verschillen tussen jongens en meisjes in deze relaties?’

DOEL VAN HET ONDERZOEK

De centrale vraag van dit onderzoek is: “Wordt de relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag gemedieerd door negatief opvoeden van vaders?” Om de centrale vraagstelling te beantwoorden wordt ook onderzocht of er een relatie bestaat tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag, negatief opvoeden en externaliserend probleemgedrag en vaderlijke stress en negatief opvoeden. Onder deze centrale vraagstelling zijn, vanuit de literatuur, vijf hypothesen geformuleerd. De eerste hypothese luidt: ‘Er is een positieve relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten.’ De tweede hypothese luidt: ‘Er is een positieve relatie tussen negatief opvoeden en externaliserend probleemgedrag bij adolescenten’. De derde hypothese luidt: ‘Er is een positieve relatie tussen vaderlijke stress en negatief opvoeden.’ De vierde hypothese luidt: ‘De relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag wordt partiëel gemedieerd door negatief opvoeden van vaders’. De vijfde hypothese luidt: ‘Er is een verschil in de relaties voor jongen en voor meisjes.’

METHODE

Participanten

Van 1999 tot 2004 waren 680 Belgische families betrokken bij een onderzoek van de Katholieke Universiteit Leuven. In 1999, is er een aselekt proportioneel gestratificeerde steekproef getrokken uit jonge kinderen die naar reguliere scholen gaan. Strata waren geografische locatie (provincie), sekse en leeftijd. Er zijn vier verschillende cohorten (4, 5, 6 en 7 jaar oud tijdens het eerste meetmoment). Recent is dit onderzoek verlengd met een vijfde dataverzameling in 2007. Dit onderzoek zal gebruik maken van cross-sectionele data die

verzameld is in 2007 ($N = 478$). De kinderen zijn in 2007 respectievelijk 12, 13, 14 en 15 jaar oud ($M = 12.8$, $SD = 1.18$). Het onderzoek betreft 227 jongens en 251 meisjes. De vragenlijsten zijn naar de respondenten opgestuurd per post waarna de respondenten deze terug hebben gestuurd.

Er zal gebruik gemaakt worden van verschillende informanten om shared method variance te voorkomen (Crick & Bigdee, 1998; Haselager, 1997). Een correlatie tussen de mate waarin vaders aangeven dat ze gestresst zijn en de mate waarin vaders aangeven dat hun kind externaliserend probleemgedrag vertoont, hoeft niet hoofdzakelijk de associatie tussen stress van vaders en externaliserend probleemgedrag te representeren. Door in dit onderzoek gebruik te maken van data van vaders betreffende de ouderlijke stress, data van adolescenten betreffende negatief opvoeden van vaders en data van moeders betreffende het externaliserend probleemgedrag van de adolescenten, wordt er aangenomen dat shared method variance wordt vermeden als een alternatieve verklaring voor significante resultaten.

Onderzoeksinstrumenten

Ouderlijke Stress

Ouderlijke stress kan worden gedefinieerd als een aversieve psychologische reactie op de eisen die ouders krijgen. (Deater-Deckard, 1998). Ouderlijke stress wordt gemeten door de Nijmeegse Ouderlijke Stress Index (NOSI; De Brock, Vermulst, Gerris, & Abidin, 1992). De NOSI is de Nederlandse vertaling van de Parenting Stress Index (PSI; Abidin 1983). Er is in dit onderzoek gebruik gemaakt van het “ouderdomein”, dat bestaat uit 58 items. Met het ouderdomein wordt tot uitdrukking gebracht in welke mate de ouder zich niet berekend voelt op de opvoedingstaak en zich daarin inadequaar en gespannen voelt. Van de kenmerken van de ouders worden geïnventariseerd: competentie, rolrestrictie, hechting, depressie, gezondheidsbeleving, isolatie en huwelijk. De kenmerken van het kind omvatten: aanpassing, stemming, afleidbaarheid, veeleisendheid, positieve bekrachtiging en acceptatie (Van der Ploeg, 1998). De Cronbachs alpha voor de vaderrapportage was .95.

Laksheid en Overreactiviteit

Negatief opvoeden wordt gemeten door de Nederlandse vertaling van de Parenting Scale (PS; Arnold, O’leavy, Wolff, & Acker, 1993; Prinzie et al., 2007). De Parenting Scale is van origine ontwikkeld om ouders hun eigen opvoeding wat betreft overreactiviteit, laksheid en breedsprakigheid te laten inschatten. Dit onderzoek maakt gebruik van de schalen overreactiviteit en laksheid. Respondenten hebben een zeven-punt Likert schaal ingevuld,

waarbij 7 een hoge waarschijnlijkheid om een disciplinaire fout te maken indiceert, en 1 een hoge waarschijnlijkheid om een adequate disciplinaire actie te nemen. De items zijn geconstrueerd als hypothetische situaties, waar het beste antwoord niet altijd voor de hand ligt, zodat de ouderlijke standaarden van de frequentie of ernst van het gedrag van kinderen minder snel worden veroordeeld worden. De factor Overreactiviteit omvat negen items en meet de neiging van ouders om met woede, frustratie en irritatie te reageren als hun kind zich misdraagt. Volgens Arnold en collega's (1993) stemt de factor Overreactiviteit overeen met een autoritaire opvoedingsstijl waarin dreigingen en fysieke straffen prominent aanwezig zijn. De tweede factor Laksheid, bevat elf items die permissief en inconsistent opvoedingsgedrag weergeven. Cronbachs alpha's waren in de adolescentenrapporteringen voor de factor Overreactiviteit .81 en voor de factor Laksheid .82. De factoren Overreactiviteit en Laksheid hebben een adequate test-hertest betrouwbaarheid, onderscheiden klinische van niet-klinische groepen en zijn gevalideerd tegen gedragsobservaties van opvoeden (Arnold et al., 1993; Locke & Prinz, 2002; Prinzie et al., 2007).

Externaliserend probleemgedrag

Externaliserend gedrag is gemeten door de Nederlandse vertaling van de Child Behavior Checklist (CBCL; Achenbach, 1991a; Verhulst, Van der Ende, & Koot, 1996). De CBCL is een uitgebreid gevalideerd instrument dat een adequate betrouwbaarheid en validiteit heeft als het gaat om de beschrijving van het gedrag van een kind (Achenbach, 1991; Prinzie et al., 2002; Vignoc, Bérubé, & Achenbach, 2000). In dit onderzoek werd de bredebandschaal Externaliserend probleemgedrag gebruikt. Deze schaal bestaat uit 33 items, en omvat twee typen probleemgedrag, namelijk delinquent gedrag en agressief gedrag. De schaal Delinquent gedrag bestaat uit 13 items die heimelijk gedrag meten (bv. zich niet schuldig voelen, liegen). De schaal Agressief gedrag bestaat uit 20 items die meer openlijk probleemgedrag meten (bv. vaak tegenspreken, thuis of op school ongehoorzaam zijn). Cronbachs alfa bedroeg 0.85 voor de moederdata.

Omdat moeders vaak de hoofdopvoeders zijn en vaak een dominante rol hebben in de socialisatie van hun kinderen (Mash & Johnston, 1990), kunnen moeders vaak een goede inschatting maken van het gedrag van hun kind. Ook heeft Phares (1997) aangetoond dat moeders precies zijn in het rapporteren van externaliserende problemen van hun kind.

RESULTATEN

Voor de beschrijvende analyse zijn er correlaties uitgerekend met de bijbehorende gemiddelden en standaarddeviatie. Ten tweede zijn er hiërarchische regressie analyses uitgevoerd om relevante variabelen te identificeren voor de analyses om mediatie vast te stellen. Hiervoor is een analyse toegepast die modererende mediatie simultaan onderzoekt. Deze analyse is recentelijk ontwikkeld door Edwards en Lambert (2007). In deze methode wordt mediatie gekaderd als padmodel (zie Figuur 1) en de relaties tussen variabelen worden uitgedrukt door middel van regressievergelijkingen. De benadering van Edwards en Lambert (2007) onderscheppen verschillende beperkingen van andere procedures om moderatie en mediatie te combineren. Het raamwerk van Edwards en Lambert (2007) produceert namelijk statistische metingen voor moderatie van elk van de drie individuele paden van het mediërend model (A, B, en C) en het geeft een schatting van indirecte ($A * B$) en totale effecten ($A * B + C$) voor verschillende waarden van de moderator variabele.

Door middel van deze analyses worden de onderzoeksvragen beantwoord. De eerste vraag betreft de relaties tussen de verschillende predictoren en externaliserend probleemgedrag. De tweede vraag betreft de mediërende rol van laksheid en overreactiviteit in de relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag. De derde vraag betreft mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes in de associatie dat tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag door negatief opvoeden van vaders, dus moderatie van geslacht adolescent.

Beschrijvende analyses

Gemiddelden, standaarddeviaties en correlaties voor meisjes en jongens worden weergegeven in Tabel 1. Voor meisjes en voor jongens geldt dat vaderlijke stress hangt positief samen met overreactiviteit. Ook geldt voor meisjes en jongens dat overreactiviteit positief samenhangt met externaliserend probleemgedrag. Verder blijkt voor beiden sekse dat een rapportage van meer vaderlijke stress samenhangt met meer externaliserend probleemgedrag. Dit blijkt niet zo te zijn wat betreft laksheid, voor deze factor van negatief opvoeden zijn er geen significante correlaties gevonden.

Tabel 1

Pearson-correlaties tussen laksheid, Overreactiviteit, vaderlijke stress en externaliserend probleem gedrag met bijbehorende, gemiddelden en standaarddeviaties voor de meisjes (N= 251) en de jongens (N=227)

	1	2	3	4	<i>M</i>	<i>SD</i>
1 Laksheid	-	.03	.08	.06	2.67	0.84
2 Overreactiviteit	.03	-	.26**	.21**	3.23	1.05
3 Vaderlijke stress	.03	.23**	-	.32**	12.83	4.01
4 Externaliserend	.06	.23**	.28**	-	5.11	5.48
<i>M</i>	2.74	3.42	13.21	6.03	-	-
<i>SD</i>	0.94	1.20	4.48	6.70	-	-

Noot. Gegevens meisjes staan onder de diagonaal; gegevens jongens erboven.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Om te bepalen welke variabelen geschikt zijn voor de analyses van de moderende mediatie is er eerst de bijdrage van vaderlijke stress in de voorspelling van laksheid en overreactiviteit en externaliserend gedrag apart onderzocht. Ook wordt er door middel van deze analyses een antwoord gegeven op de hypothesen betreft de relaties tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag, en de relatie tussen laksheid, overreactiviteit en vaderlijke stress. In elke hiërarchische regressie analyse is eerst geslacht van adolescent opgenomen, dit met als doel om te onderzoeken of er significante verschillen zijn tussen jongens en meisjes wat betreft externaliserend gedrag, overreactiviteit en laksheid. Als tweede vaderlijke stress om te kijken hoe vaderlijke stress geassocieerd is met de drie variabelen. Als derde zijn de interacties tussen geslacht en de predictor opgenomen in het model om te onderzoeken of geslacht een effect heeft op de relaties tussen vaderlijke stress en externaliserend gedrag, overreactiviteit en laksheid (Tabel 2).

Relaties tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag

Externaliserend probleemgedrag is significant positief gerelateerd aan vaderlijke stress ($B = 0.39$, $p < .001$). Verder is de interactie tussen vaderlijke stress en het geslacht van de adolescent voor externaliserend probleemgedrag significant ($B = 0.45$, $p < .001$). Dit suggereert dat de associatie voor vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag verschillend is voor jongens en voor meisjes. Geslacht is niet significant gerelateerd aan externaliserend gedrag,

wat suggereert dat er geen significante verschillen zijn tussen jongens en meisjes op externaliserend probleem gedrag.

Om te onderzoeken of de theoretisch gekozen mediator negatief opvoeden (laksheid en overreactiviteit) in de modellen kunnen worden opgenomen, zijn hiërarchische regressie analyses uitgevoerd voor de relatie tussen laksheid en vaderlijke stress en overreactiviteit en vaderlijke stress (Tabel 2), en voor de voorspelling van externaliserend probleem gedrag door overreactiviteit apart en laksheid apart (Tabel 3 en 4). Tabel 3 en 4 geven ook antwoord op de hypothesen betreffende de relatie tussen laksheid, overreactiviteit en externaliserend probleemgedrag.

Relaties tussen vaderlijke stress en laksheid, overreactiviteit

Tabel 2 laat zien dat laksheid niet significant is gerelateerd aan vaderlijke stress. Overreactiviteit is echter wel significant positief gerelateerd aan vaderlijke stress ($B = 0.06$, $p < .001$). De interactie van geslacht van adolescent met vaderlijke stress voor de voorspelling van overreactiviteit is significant ($B = 0.007$, $p < .001$) dit in tegenstelling tot laksheid. Dit suggereert dat de associatie voor vaderlijke stress en overreactiviteit verschillend is voor jongens en voor meisjes. Verder is de associatie van geslacht met overreactiviteit en laksheid niet significant. Dit suggereert dat er geen significante verschillen zijn tussen jongens en meisjes wat betreft laksheid en overreactiviteit.

Relaties tussen externaliserend probleemgedrag en laksheid, overreactiviteit

Tabel 3 laat zien dat externaliserend probleemgedrag significant positief is gerelateerd aan overreactiviteit ($B = 1.16$, $p < .001$). De interactie van geslacht van adolescent met overreactiviteit is niet significant. Ook de associatie van geslacht met externaliserend gedrag is niet significant. Tabel 4 laat zien dat externaliserend probleemgedrag niet significant is gerelateerd aan laksheid. Ook is de interactie van geslacht van adolescent met laksheid is niet significant. Omdat er voor significante associaties zijn gevonden voor wat betreft de associatie tussen overreactiviteit en vaderlijke stress en de associatie tussen externaliserend probleemgedrag door overreactiviteit, wordt overreactiviteit in het model opgenomen als mediator en wordt het meegenomen in de analyse voor moderende mediatie. Wat betreft de voorspelling van laksheid door vaderlijke stress en de voorspelling van externaliserend probleemgedrag door laksheid zijn er geen significante associaties gevonden. Laksheid wordt daarom niet opgenomen in het model als mediator.

Analyses voor modererende mediatie

De test van de modellen start vanuit twee series van regressie analyses. In de eerste serie van de analyse wordt de mediator (overreactiviteit) in een regressie gezet met vaderlijke stress, de moderator (geslacht) en de interactie van de predictor en de moderator (Tabel 5). In de tweede serie analyses is de afhankelijke variabele (externaliserend probleemgedrag) in een regressie gezet met vaderlijke stress, de mediator (overreactiviteit), de moderator (geslacht), de interacties van de predictor en moderator en de interacties van mediator en moderator (Tabel 6). Tabel 5 laat zien dat vaderlijke stress significant positief gerelateerd is aan overreactiviteit ($B = 0.06, p < .001$). De interactie met geslacht is wederom niet significant. Tabel 6 laat zien dat de hoofdeffecten van vaderlijke stress ($B = 0.25, p < .01$) en overreactiviteit ($B = 0.81, p < .05$) op externaliserend probleemgedrag significant zijn. De interacties met geslacht zijn echter niet significant. Dit suggereert dat de associaties van vaderlijke stress en overreactiviteit met externaliserend gedrag hetzelfde zijn voor jongens en meisjes.

De coëfficiënten verkregen van deze regressie zijn gebruikt om de padcoëfficiënten, indirecte en totale effecten apart voor jongens en meisjes te berekenen. De significantie van de resultaten van de coëfficiënten zijn getest met betrouwbaarheidsintervallen door gebruik te maken van de coëfficiënten van 1,000 'bootstrap samples' van een 'Constrained Non Linear Regression' (Edwards & Lambert, 2007). Met andere woorden, testen van de verschillen wat betreft geslacht zijn equivalent aan de testen van de interacties gerapporteerd in Tabellen 5 en 6, maar zijn nu gebaseerd op 'bias-corrected' betrouwbaarheidsintervallen getrokken uit 1,000 bootstrap schattingen.

Mediatie van overreactiviteit in de relatie tussen externaliserend probleemgedrag en vaderlijke stress, gemodereerd door geslacht van adolescent.

Tabel 7 en Figuur 2 laten de geschatte coëfficiënten zien van jongens en meisjes apart, voor elke fase van het model en voor directe, indirecte en totale effecten. Vergelijking van padcoëfficiënten voor externaliserend probleemgedrag van jongens en meisjes (Tabel 7 en Figuur 2) indiceert dat voor zowel jongens als meisjes vaderlijke stress een significant positief direct effect heeft op externaliserend probleemgedrag als overreactiviteit opgenomen wordt in het model, hoewel de verschillen tussen jongens en meisjes niet significant zijn. Meer vaderlijke stress blijft gepaard gaan met meer externaliserend gedrag van een adolescent. Ook het positief indirecte effect van vaderlijke stress op externaliserend probleemgedrag via overreactiviteit is significant voor zowel jongens als voor meisjes. Dit betekent dat voor meisjes en jongens geldt dat overreactiviteit de relatie tussen vaderlijke stress en

externaliserend probleemgedrag mediëert. Verder zijn de positieve effecten van de eerste en tweede fase beiden significant als overreactiviteit wordt opgenomen in het model. Dit suggereert dat de associaties hetzelfde zijn voor jongens en meisjes.

Tabel 2

Resultaten van Hiërarchische Regressie Analyse. Voorspelling van Externaliserend Probleemgedrag en door Laksheid en Overreactiviteit door Vaderlijke Stress.

Stap/Predictoren	Externaliserend probleemgedrag				Laksheid				Overreactiviteit			
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2
1. Geslacht ^a	-.25	.53	-.02	.001	-.06	.8	-.03	.001	-.19	.11	-.08	.007
2. Vaderlijke stress	.44	.07	.30***	.09***	.01	.01	.05	.003	.06	.12	.25***	.07***
3. Interacties												
Vaderlijke stress x geslacht	.45	.09	.2***	.04***	.02	.02	.06	.003	.007	.03	.02***	.07***

Noten. *** $p < .001$. ^a Geslacht is als volgt gecodeerd: Jongens = 0, Meisjes = 1.

Tabel 3

Resultaten van Hiërarchische Regressie Analyse. Voorspelling van Externaliserend Probleemgedrag door Overreactiviteit.

Stap/Predictor	Externaliserend probleemgedrag			
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2
1. Geslacht ^a	-.85	.57	-.07	.005
2. Overreactiviteit	1.2	.25	.22***	.05***
3. Overreactiviteit x geslacht	-.16	.50	-.21	.05

Noten. *** $p < .001$. ^a Geslacht is als volgt gecodeerd: Jongens = 0, Meisjes = 1.

Tabel 4

Resultaten van Hiërarchische Regressie Analyse. Voorspelling van Externaliserend Probleemgedrag door Laksheid.

Stap/Predictor	Externaliserend probleemgedrag			
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2
1. Geslacht ^a	-.85	.57	-.07	.005
2. Laksheid	.33	.32	.05	.002
3. Laksheid x geslacht	.34	.47	.34	.001

Noot. ^a Geslacht is als volgt gecodeerd: Jongens = 0, Meisjes = 1.

Tabel 5

Test van de paden van Predictoren naar Overreactiviteit (Pad A).

Predictoren	Overreactiviteit			
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2
Geslacht ^a	-.16	.11	-.71	.07***
Vaderlijke stress	.06	.02	.23***	
Vaderlijke stress x Geslacht	.07	.03	.02	

Noten. *** $p < .001$. ^a Geslacht is als volgt gecodeerd: Jongens = 0, Meisjes = 1.

Tabel 6

Test van de paden van predictoren en mediator (Overreactiviteit) naar uitkomst (Pad B).

Predictoren	Externaliserend probleem gedrag			
	<i>B</i>	<i>SE</i>	β	ΔR^2
Geslacht ^a	-.08	.51	-.07	.11***
Vaderlijke stress	.25	.09	.20**	
Overreactiviteit	.81	.33	.17*	
Vaderlijke stress x Geslacht	.14	.12	.08	
Overreactiviteit x Geslacht	.12	.47	.02	

Noten: * $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$. ^a Geslacht is als volgt gecodeerd: Jongens = 0, Meisjes = 1.

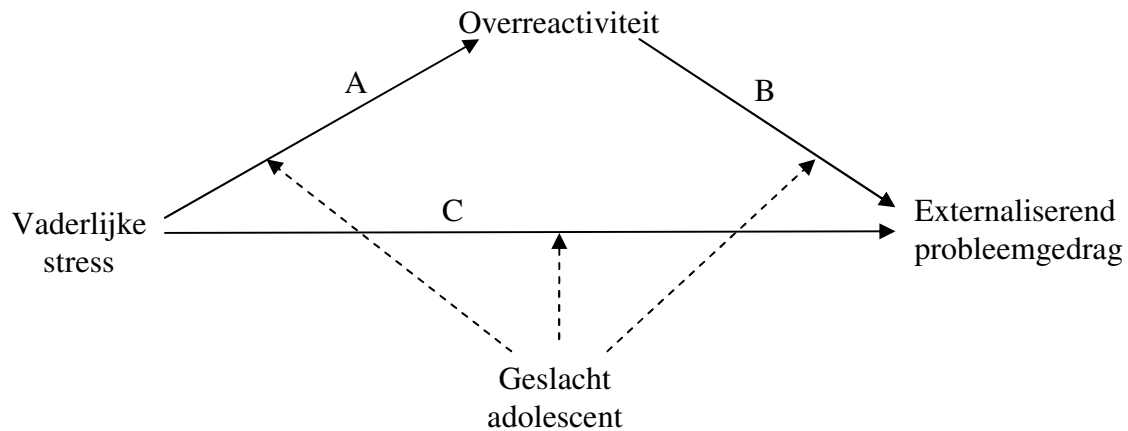
Tabel 7

Analyses van geslacht als moderator van de mediator modellen.

Predictoren	Externaliserend probleem gedrag				
	1 st fase Effect (A)	2 nd fase Effect (B)	Direct Effect (C)	Indirect Effect	Total Effect
Overreactiviteit					
Jongens	.07***	.81***	.25***	.05***	.30***
Meisjes	.07***	.70*	.40***	.05*	.44***
Vershil in de tabellen	.01	-.12	.14	-.00	.14

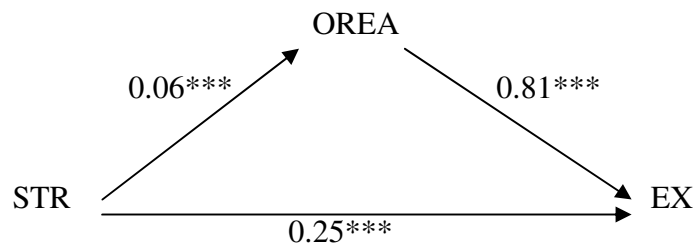
Noten: Effecten betreffende de coëfficiënten (indirecte effecten, totale effecten) zijn getest door gebruik te maken van betrouwbaarheidsintervallen verkregen door bootstrapping.

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$.

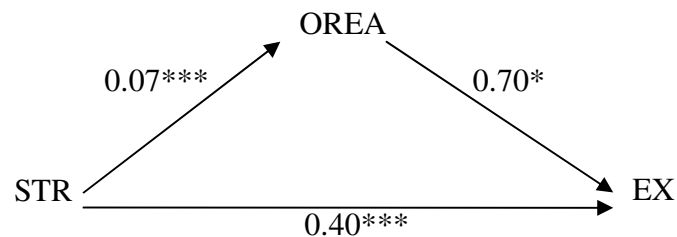

Figuur 1. Hypothese model op de relaties tussen externaliserend probleemgedrag en negatief opvoeden (Laksheid en Overreactiviteit). Pad A = effect eerste fase, Pad B = effect tweede fase, Pad C = Direct effect. Gestippelde pijlen indiceren een moderatie van het geslacht van de adolescent.

A. Externaliserend probleemgedrag: Jongens

B. Externaliserend probleemgedrag: Meisjes

Figuur 2. Mediërende modellen Wat betreft externaliserend probleemgedrag van adolescenten. Verschil jongens en meisjes. STR= Vaderlijke stress, OREA= Overreactiviteit, EX= Externaliserend probleemgedrag

DISCUSSIE

Er bestaat een hypothese dat negatief opvoeden een mediërende rol speelt in de relatie tussen stress en externaliserend probleemgedrag (Deater-Deckard & Scarr, 1996, Jackson, 2000), maar empirisch onderzoek hiernaar is erg schaars. In dit onderzoek werd met een cross-sectioneel design de hypothese getoetst dat: negatief opvoeden van vaders, bestaande uit overreactiviteit en laksheid, de relatie mediëert tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag van adolescenten en of deze associaties verschillend zijn voor jongens en voor meisjes. Belangrijk hierbij is dat de focus ligt op het opvoedingshandelen van vaders.

De relaties tussen de predictoren (vaderlijke stress, negatief opvoeden) en de relatie tussen deze predictoren en externaliserend probleemgedrag

Zoals verwacht zijn er significante positieve relaties gevonden tussen vaderlijke stress en externaliserend probleemgedrag. Het is duidelijk dat als een vader meer stress ervaart dit gerelateerd is met een stijging van het externaliserend gedrag van de adolescent zoals ook Morgan en collega's (2002) hebben gevonden. Het kan ook als een transactioneel proces worden gezien dus dat externaliserend gedrag ook een effect heeft op ouderlijke stress. Anastopoulos, Guevremont, Shelton en DuPaul (1992) toonden namelijk aan dat hogere mate van ouderlijke stress gevonden is onder ouders met kinderen die vroege kenmerken van psychopathologie laten zien. Dit betreft vooral ouders van kinderen met externaliserende gedragsproblemen.

Ook zijn er zoals verwacht significante positieve relaties gevonden tussen overreactiviteit en externaliserend gedrag. Dit is consistent met de hypothese dat overreactief opvoedingsgedrag dat gekenmerkt wordt door woede-uitbarstingen, verbale en fysieke agressie duidelijke parallellen vertoont met externaliserend gedrag bij kinderen (schreeuwen of gillen, driftbuien of ruzie maken) (Prinz et al., 2002). Ook Patterson en collega's (1992) hebben geconstateerd dat negatief opvoeden geassocieerd wordt met negatieve gevolgen voor kinderen zoals, externaliserend probleemgedrag. Er is geen significante associatie gevonden tussen laksheid en externaliserend gedrag. Een verklaring hiervoor kan zijn dat lakse en permissieve ouders vaker meer moeilijk gedrag tollereren of bepaald gedrag van hun kind niet als problematisch ervaren.

Verder zijn er significante positieve relaties gevonden tussen ouderlijke stress en overreactiviteit, wat geheel in de lijn der verwachting ligt. Dit is ook genoemd in verschillende onderzoeken (Abidin, 1992; Belsky, 1984; Deater-Deckard, 1998). Zij beschrijven de aanname dat de psychologische stressreactie zich manifesteert in deficiënt of

minder optimaal opvoedingsgedrag. Wederom geldt deze associatie niet voor de relatie met laksheid.

Het wordt mede door middel van deze resultaten duidelijk dat hoewel overreactiviteit en laksheid onder negatief opvoeden vallen, het twee compleet verschillende vormen van negatief opvoeden zijn en een verschillend verband houden met externaliserend probleemgedrag. Toch zijn er een aantal onderzoeken die wel een associatie tussen laks opvoeden en externaliserend gedrag hebben aangetoond. Sociale leermodellen suggereren dat ouders het antisociaal gedrag van kinderen versterken door inconsistent monitoren en niet efficiënt reageren op het gedrag van het kind (Patterson, DeBaryshe, & Ramsey, 1989). Laks of inconsistent disciplineren kan resulteren in een verstoring van de identificatie met hun ouders, met als gevolg dat het kind de waarden en normen van hun ouders of de maatschappij niet zo snel zullen aannemen (Stice, Barrera, & Chassin, 1993). Dit gebrek aan waarden en normen en identificatie met ouders hebben als gevolg dat kinderen weinig zelfcontrole bezitten, wat resulteert in externaliserend probleemgedrag. Prinzie en collega's (2003) vonden echter dat hogere scores op laksheid lagere scores op externaliserend gedrag voorspellen. Er is duidelijk geen eenduidig beeld van de bijdrage van laksheid op externaliserend gedrag. Onderzoek naar negatief opvoeden zal hier rekening moeten houden en laksheid en overreactiviteit als verschillende componenten van negatief opvoeden in het onderzoek moeten opnemen. Ook is het aan te bevelen om expliciet de bijdrage van laks opvoeden van vaders aan externaliserend probleem gedrag te onderzoeken.

De mediërende rol van negatief opvoeden (overreactiviteit)

Overreactiviteit blijkt zoals verwacht een mediërende rol te hebben in de relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend gedrag. Vaderlijke stress blijkt dus invloed te hebben op negatief opvoeden en het negatief opvoeden blijkt op zijn beurt invloed te hebben op externaliserend probleemgedrag. Eerder onderzoek van Deater-Deckard en Scarr (1996) hebben ook aangetoond dat negatief opvoeden een mediërende factor is in de relatie tussen ouderlijke stress en probleemgedrag van een kind. Ook Morgon en collega's (2002) toonden aan dat ouderlijke stress een voorspeller is van disfunctioneel opvoedgedrag en dat dit op zijn beurt weer geassocieerd wordt met probleemgedrag bij kinderen.

De relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend gedrag wordt echter niet helemaal gemedieerd door overreactief opvoeden. Dit is in de lijn met wat verwacht werd. Het directe effect is groter dan het indirecte effect, en zowel het indirecte effect als het directe effect significant zijn. Dit is ook in tegenstelling tot de bevindingen van Deater-Deckard en Scarr

(1996), waar de directe relatie van ouderlijke stress naar probleemgedrag van het kind niet significant bleek.

Een mogelijke verklaring voor het grote directe effect van vaderlijke stress op externaliserend gedrag kan zijn dat gestresste ouders vaker geïrriteerd raken, geïrriteerd gedrag en minder vaak positief gedrag vertonen. Kinderen die voortdurend zijn blootgesteld aan het geïrriteerde en minder positief gedrag van hun ouders hebben een grotere kans op gedragsproblemen. Ook kan het zijn dat doordat geïrriteerd gedrag gepaard kan gaan met boosheid, kinderen die boosheid van hun ouders imiteren en een verkeerde manier van reageren of communiceren leren. Cummings (1998) heeft namelijk aangetoond dat kinderen die zijn blootgesteld aan leed van een volwassene, frustratie en boosheid, een directe invloed kan hebben op het gedrag van het kind.

Verschillen tussen jongens en meisjes

Er zijn significante verschillen gevonden in de relatie van de interactie tussen geslacht en vaderlijke stress en externaliserend gedrag en overreactiviteit. Bij de directe relaties tussen geslacht en de verklarende variabelen zijn, in tegenstelling tot wat verwacht werd, geen significante verschillen gevonden. Ook bij vergelijking van de associaties tussen de variabelen bij de analyse van Edwards en Lambert (2007) zijn er geen significante verschillen gevonden tussen jongens en meisjes. Dit suggereert dat de associaties wat betreft de mediërende factor gelijk zijn voor zowel jongens als meisjes en niet verschillend zoals werd verwacht. Deze resultaten zijn opvallend gezien de vele onderzoeken die verschillen tussen jongens en meisjes hebben aangetoond wat betreft agressief/delinquent gedrag. Shaw, Winslow, Owens, Cohn en Bell (1998) hebben echter weinig verschillen wat betreft geslacht gerapporteerd bij de ontwikkeling van antecedenten van externaliserend probleem gedrag. Er schijnen dus verschillen gevonden te zijn tussen jongens en meisjes wat betreft externaliserend gedrag op zich, maar niet in relatie tot de predictoren en externaliserend gedrag.

Beperkingen van onderzoek

Een eerste beperking van dit onderzoek is dat omwille van de steekproefgrootte, alle resultaten gebaseerd zijn op vragenlijsten. De validiteit en de betrouwbaarheid kunnen toenemen door het gebruik van verschillende meetmethoden (bijv. observaties) (Prinz et al., 2008).

Ten tweede werd er in dit onderzoek alleen negatief opvoedingshandelen van vaders opgenomen. Het is niet uitgesloten dat ander opvoedingshandelen, dat niet gemeten werd, een beschermde rol vervult (Locke & Prinz, 2002). Verder onderzoek is nodig om de impact van positief opvoedingshandelen na te gaan.

Een derde beperking ligt in het cross-sectioneel design van dit onderzoek. Follow-up is vereist om de causale invloed van negatief opvoedingshandelen na te gaan.

Een vierde beperking betreft de CBCL. De CBCL is een goed gevalideerd instrument en wordt algemeen gebruikt om externaliserend probleemgedrag in beeld te brengen. Onderzoekers hebben er echter op gewezen dat agressief gedrag dat vooral bij jongens voorkomt oververtegenwoordigd is (bv. Bjorkqvist & Niemela, 1992; Crick & Grotpeter, 1995; zoals gevonden in Prinzie et al., 2008). Meisjes vertonen meer relationele agressieve gedragingen zoals het controleren of manipuleren van relaties met anderen. Het is belangrijk dit soort probleemgedrag op te nemen in verder onderzoek naar verschillen tussen jongens en meisjes, maar ook in onderzoek naar het effect van negatief opvoeden, stress op dit soort probleemgedrag.

Zoals eerder beschreven kunnen theorieën over de socialisatie van kinderen en adolescenten geclassificeerd worden in twee benaderingen (Stice & Barrera, 1995). De eerste benadering is pretendeert dat opvoedingsgedrag de ontwikkeling van het kind beïnvloedt en de tweede benadering ziet socialisatie als een transactioneel proces. Dit onderzoek heeft enkel de focus gelegd op de invloed van opvoeden op het gedrag van het kind. Om een duidelijker beeld te krijgen van transactionele modellen met betrekking tot de mediërende factor van negatief opvoeden is onderzoek aan de hand van theorieën over socialisatie als een transactioneel proces aan te bevelen. Follow-up is daarom vereist om de causale invloed van negatief opvoedingshandelen na te gaan. Verdere dataverzameling kan het mogelijk maken om via niet-recursieve modellen transactionele effecten empirisch aan te tonen (Prinzie et al., 2008).

CONCLUSIE

Dit onderzoek naar de mediërende rol van negatief opvoeden geeft meer inzicht op de vraag hoe het komt dat in gezinnen met gestresste vaders de kinderen meer externaliserend probleemgedrag vertonen. Dit onderzoek heeft aangetoond dat zoals verwacht, overreactief opvoeden van vaders een mediërende rol heeft in de relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend probleem gedrag. De relatie wordt niet volledig gemedieerd door negatief opvoeden van vaders. De directe relatie tussen vaderlijke stress en externaliserend gedrag is zeer duidelijk aanwezig. Met andere woorden meer vaderlijke stress kan een direct gevolg

hebben tot meer externaliserend probleemgedrag bij adolescenten. Het is daarom belangrijk dat er bij de benadering en behandeling van externaliserend probleemgedrag er gekeken wordt naar zowel de stressbeleving van vaders als naar het opvoeden van vaders en dat een behandeling voor afname van stress bij ouders een positief effect kan hebben op het gedrag van de adolescenten.

Woord van dank

Dit artikel is mede tot stand gekomen door de begeleiding van P. Prinzie en A. de Haan.

REFERENTIES

- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*, 407-412.
- Abidin, R. R., Jenkins, C. L., & McGaughey, M. C. (1992). The relationships of early family variables to children's subsequent behavioral adjustment. *Journal of Clinical Child Psychology, 21*, 60-69.
- Achenbach, T. M., Howell, C. T., Quay, H. C., & Conners, C. K. (1991). National survey of problems and competencies among four-to-sixteen-year-old. *Monographs of the Society For Research in Child Development, 56*.
- Anastopoulos, A. D., Guevremont, D. C., Shelton, T. L., & DuPaul, G. J. (1992). Parenting stress among families of children with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Abnormal Child Psychology, 20*, 503-520.
- Arnold, D. S., O'Leary, S. G., Wolff, L. S., & Acker, M. M. (1993). The Parenting Scale: A measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychological Assessment, 5*, 137-144.
- Baker, D. B. (1994). Parenting stress and ADHD: A comparison of mothers and fathers. *Journal of Emotional and Behavioural Disorders, 2*, 46-50.
- Baker, B. L., Blacher, J., Crnic, K. A., & Edelbrock, C. (2002). Behavior problems and parenting stress in families of three-year-old children with and without developmental delays. *American Journal on Mental Retardation, 107*, 433-444.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting. *Child Development, 55*, 83-96.
- Belsky, J., Woodworth, S., & Crnic, K. (1996a). Trouble in the second year: Three questions about family interaction. *Child Development, 67*, 556-578.
- Belsky, J., Woodworth, S., & Crnic, K. (1996b). Troubled family interaction during childhood. *Development and Psychopathology, 8*, 477-495.
- Briggs-Gowan, M., Carter, A., Skuban, E., & Horwitz, S. (2001). Prevalence of social-emotional and behavioural problems in a community sample of 1- and 2-year-old children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 40*, 811-881.
- Carlo, G., Raffaelli, M., Laible, D. J., & Meyer, K. A. (1999). Why are girls less physically aggressive than boys: Personality and parenting mediators of physical aggression. *Sex Roles, 40*, 711-729.

- Conger, R., Patterson, G. R., & Ge, X. (1995). It takes two to replicate: A mediational model for the impact of parents' stress on adolescent adjustment. *Child Development, 66*, 80-97.
- Creasy, G., & Reese, M. (1996). Mothers' and fathers' perception of parenting hassles: Associations with psychological symptoms, nonparenting hassles and child behavior problems. *Journal of Applied Developmental Psychology, 17*, 393-406.
- Crick, N. R., & Grotpeter, J. K. (1995). Relational Aggression, Gender, and Social-Psychological Adjustment. *Child Development, 66*, 710-7.
- Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Lapp, A. L. (2002). Family adversity, positive peer relationship and children's externalizing behavior: A longitudinal perspective on risk and resilience. *Child Development, 73*, 1220-1237.
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behavior at age 5. *Infant and Child Development, 14*, 117-132.
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: some old hypotheses and new questions. *American Psychological Association, 5*, 314-332.
- Deater-Deckard, K., & Dodge, K. A. (1997). Externalizing behavior problems and discipline revisited: Nonlinear effects and variation by culture, context, and gender. *Psychological Inquiry, 8*, 161-175.
- Deater-Deckard, K., Dodge, K. A., Bates, J. E., & Pettit, G. S. (1998). Multiple risk factors in the development of externalizing behavior problems: Group and individual differences. *Development and Psychopathology, 10*, 469-483.
- Deater-Deckard, K., & Scarr, S. (1996). Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology, 10*, 45-59.
- De Brock, A. J. L. L., Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). NOSI: Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Handleiding. [Nijmeegse Parenting Stress Index. Manual]. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Dekovic, M. (1999). Risk and protective factors in the development of problem behavior during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 28*, 667-685.
- Dodge, K. A., Price, J. M., Bachorowski, J., & Newman, J. P. (1990). Hostile attributional biases in severely aggressive adolescents. *Journal of Abnormal Psychology, 99*, 385-392.
- Downey, G., & Coyne, J. C. (1990). Children of depressed parents: an integrative review. *Psychological Bulletin, 108*, 50-76.

- Edwards, J.R., & Lambert, L.S. (2007). Methods for integrating moderation and mediation: A General Analytic Framework Using Moderated Path Analysis. *Psychological Methods, 12*, 1-22.
- Eccles, J. S., Jacobs, J. E., & Harold, R. (1990). Gender role stereotypes, expectancy effects, and parents' socialization of gender differences. *Journal of Social Issues, 46*, 183-201.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Nyman, M., Bernzweig, J., & Pinuelas, A. (1994). The relations of emotionality and regulation to children's anger-related reactions. *Child Development, 65*, 109-128.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social function. *Child Development, 70*, 513-534.
- Halpern, D. E. (1992). *Sex differences in cognitive abilities*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Harris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family, 53*, 531-544.
- Hashima, P. Y., & Amato, P. R. (1994). Poverty, social support, and parental behavior. *Child Development, 65*, 394-403.
- Heller, T. L., Baker, B. L., Henker, B., & Hinshaw, S. (1996). Externalizing behavior and cognitive functioning from preschool to first-grade: stability and predictors. *Journal of Clinical Child Psychology, 25*, 376-387.
- Jackson, A. (2000). Maternal self-efficacy and children's influence on stress and parenting among single black mothers in poverty. *Journal of Family Issues, 21*, 3-16.
- Kazdin, A. (1995). Child, parent and family dysfunction as predictors of outcome in cognitive-behavioral treatment of antisocial children. *Behaviour Research and Therapy, 33*, 217-281.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1994). The development of aggression in toddlers: A study of low-income families. *Journal of Abnormal Child Psychology, 22*, 53-77.
- Leadbeater, B. J., & Bishop, S. J. (1994). Predictors of behavior problems in preschool children of inner-city Afro-American and Puerto Rican adolescent mothers. *Child Development, 65*, 638-648.
- Leaper, C. (1991). Influence and involvement in children's discourse: Age, gender, and partner effects. *Child Development, 62*, 797-811.
- Locke, M., & Prinz R. J. (2002). Measurement of parental discipline and nurturance. *Clinical Psychology Review, 22*, 885-929.

- Lytton, H., & Romney, D. M. (1991). Parents' differential socialization of boys and girls: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *109*, 267-297.
- Mash, E. J., & Johnston, C. (1990). Determinants of parenting stress: Illustrations from families of hyperactive children and families of physically abuses children. *Journal of Clinical Child Psychology*, *19*, 313-324.
- Mason, C. A., Cauce, A. M., Conzales, N., & Hiraga, Y. (1994). Adolescent problem behavior: The effect of peers and de moderating role of father absence and the mother-child relationship. *American Journal of Community Psychology*, *22*, 723-743.
- Masten, A., & Coatsworth, J. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American Psychologist*, *53*, 205-220.
- McMahon, R. J. (1994). Diagnosis, assessment, and treatment of externalizing problems in children: The role of longitudinal data. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *62*, 901-917.
- Morgan, J., Robinson, D., & Aldridge, J. (2002). Parenting stress and externalizing child behaviour. *Child and Family Social Work*, *7*, 219-225.
- Patterson, G. R., Reid, J. B., & Dishion, T. J. (1992). *Antisocial boys*. Eugene, OR: Castalia.
- Phares, V. (1993). Father absence, mother love, and other family issues that need to be questioned: Comment on Silverstein. *Journal of Family Psychology*, *7*, 293-300.
- Phares, V. (1997). Accuracy of informants: Do parents think that mother knows best? *Journal of Abnormal Child Psychology*, *25*, 165-171.
- Pianta, R. C., & Caldwell, C. (1990). Stability of externalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology*, *2*, 247-258.
- Pinderhughes, E. E., Dodge, K. A., Bates, J. A., Pettit, G. S., & Zelli, A. (2000). Discipline responses: Influence of parents' socioeconomic status, ethnicity, beliefs about parenting, stress, and cognitive-emotional processes. *Journal of Family Psychology*, *14*, 380-400.
- Prinz, P. (2004). Externaliserend probleemgedrag en opvoeding bij kinderen van vier tot negen jaar. Cohort-sequentiële latente groei modellen. *Kind en Adolescent*, *25*, 91-112.
- Prinz, P., Deković, M., & Reitz, E. (2008). Ouderlijke persoonlijkheid, opvoeding en probleemgedrag: Directe en indirecte effecten. *Kind en Adolescent*, *29*, 4-16.
- Prinz, P., Onghena, P., & Hellinckx, W. (2007). Re-examining the Parenting Scale: Reliability, factor structure, and concurrent validity of a scale for assessing the

- discipline practices of mothers and fathers of elementary school-aged children. *European Journal of Psychological Assessment*, 23, 24-31.
- Prinz, P., Onghena, P., Hellinckx, W., Grietens, H., Ghesquiere & Colpin, H., (2002). The additive and interactive effects of parenting and children's personality on externalizing behavior. *European Journal of Personality*, 17, 95-117.
- Quittner, A. L., Glueckauf, R. L., & Jackson, D. N. (1990). Chronic parenting stress: Moderating versus mediating effect of social support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1266-1278.
- Reitz, E., Dekovic, M., & Meijer, A. M. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behavior in early adolescence: Child behavior as moderator and predictor. *Journal of Adolescence*, 29, 419-436.
- Rodgers, A. Y. (1993). The assessment of variables related to the parenting behavior of mothers with young children. *Children and Youth Services Review*, 15, 385-402.
- Rodgers, A. (1998). Multiple sources of stress and parenting behaviour. *Children and Youth Services Review*, 20, 525-546.
- Rothbaum, F., & Weisz, J. R. (1994). Parental caregiving and externalizing behavior in nonclinical samples: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116, 55-74
- Shaw, D. S., & Bell, R. Q. (1993). Developmental theories of parental contributors to antisocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 21, 493-518.
- Shaw, D. S., Winslow, E. B., Owens, E. B., Vondra, J. I., Cohn, J. E., & Bell, R. Q. (1998). The development of early externalizing problems among children from low-income families; a transformational perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 95-107.
- Stice, E., Barrera, M., & Chassin, L. (1993). Reaction of parental support and control to adolescent's externalizing symptomatology and substance use: A longitudinal examination of curvilinear effects. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 21, 609-629.
- Stice, E., & Barrera, M. (1995). A longitudinal examination of the reciprocal relations between perceived parenting and adolescents' substance use and externalizing behaviors. *Developmental Psychology*, 31, 322-334.
- Stoiber, K. C., & Houghton, T. G. (1994). Adolescent mothers' cognitions and behaviors as at-risk indicators. *School Psychology Quarterly*, 9, 295-316.
- Van der Ploeg, J. D. (2000). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's (zesde druk)*. Rotterdam: Lemniscaat

- Verhulst, F. C., Eussen, J. L., Berden, G. F., Sanders-Woudstra, J., & van der Ende, J. (1993). Pathways of problem behaviors from childhood to adolescence. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 32, 388-396.
- Verhulst, F. C., & van der Ende, J. (1992). Six-years stability of parent-reported problem behavior in an epidemiological sample. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20, 595-610.
- Webster-Stratton, C. (1988). Mothers' and fathers' perceptions of child deviance: Roles of parent and child behaviors and parent adjustment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 909-915.
- Wilson, H. (1980). Parental Supervision: A Neglected Aspect of Delinquency. *British Journal of Criminology, Delinquency and Deviant Social Behaviour*, 20, 203-235.